

رؤیا انگاری وحی

ابوالفضل ساجدی

حامد ساجدی

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن
- تدوین: ستار: محمدباقر انصاری
- تدوین: صفائی: چاپ و صحافی: جایخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: تابستان ۱۳۹۶
- شمارگان: ۱۱۰
- قیمت: ۱۵۰ تومان
- عنوان: ۴۱۱ سلسله ۶۵۶

هذه حقوق بولي باسم جامعة طهران
تأليف: د. حسين معصوم، مؤيد: د. هادي
تأليف: د. داور گار، مؤيد: د. هادي
مراكز بحث: د. محمد شهاب الدين، مؤيد: د. هادي
د. محمد شهاب الدين، مؤيد: د. هادي
طبعة: ١٣٩٢، ١٣٩٣، ١٣٩٤

فروشگاه مجازی نشر : www.shop.isca.ac.ir - خرید و کتابخانه : www.pajoohtaan.ir
فروشگاه : www.pub.isca.ac.ir - ایمیل : nashro@isca.ac.ir

سرشناسه: ساجدی، ابوالفضل، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور: رژیانکاری وحی/ ابوالفضل ساجدی، حامد ساجدی - تهیه: مشکده فرهنگ و معارف قرآن
مشخصات نشر: قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری: ۲۳۲ ص
شابک: ۱۵۰۰۰ ریال: ۷۸-601-195-33-0
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۹۵]-۲۰۸؛ همچنین به صورت زیرنویس نمایه
یادداشت: سروش، عبدالکریم، ۱۳۲۴ - دیدگاه درباره وحی قرآنی
موضوع: سروش، عبدالکریم، ۱۳۲۴ - نقد و تفسیر
موضوع: ساجدی، حامد، ۱۳۷۰ -
شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن
شناسه افزوده: رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ س/۲۲۰/۳/۲۹۹ BP
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۳
شماره کتابشناسی: ۴۷۸۵۰۹۱
ملک:

فهرست

سخنن با خواننده ۱۱

طلیعه سخن ۱۳

فصل اول: مقدمه و کلیات

۱. سیر اندیشه ۱۵

۲. مراحل بحث ۱۷

۳. پیشینه تحقیق ۱۹

۴. روش تحقیق ۲۰

۵. مفهوم‌شناسی ۲۱

۵-۱. وحی قرآنی ۲۱

۵-۱-۱. معنای لغوی ۲۱

۵-۱-۲. امری غریزی یا تکوینی ۲۲

۵-۱-۳. الهام ۲۲

۵-۱-۴. وحی رسالی ۲۳

رویکردهای مختلف به وحی قرآنی ۲۴

الف) وحی قرآنی: کلام خدا ۲۴

اول: کلام نفسی از منظر اشاعره ۲۵

- ۲۶ دوم: کلام حقیقی در دیدگاه فلاسفه
- ۲۸ (ب) وحی قرآنی: پیام خدا
- ۳۰ (ج) وحی قرآنی: تجربه‌ای درونی
- ۳۳ ۵-۲. تجربه دینی
- ۳۴ وحی و تجربه دینی
- ۳۹ ۳-۵. رؤیا
- ۴۱ ۱-۳-۵. رؤیای صادق و کاذب
- ۴۳ ۱-۱-۱. رابطه تجربه دینی و رؤیا
- ۴۳ ۴-۵. تعبیر
- ۴۴ ۵-۵. تأویل
- ۴۶ ۶-۵. تعبیر
- ۴۷ رابطه تفسیر، تأویل و تعبیر
- ۴۸ ۶. پیشینه رؤیایانگاری وحی
- ۵۴ ۷. جایگاه استدلال به آیات و روایات

فصل دوم: قرآن، مشاهدات پیامبر ﷺ با کدام خداوند؟

- ۵۹ مدعای سروش
- ۶۰ ۱. شواهد قرآنی سروش
- ۶۰ ۱-۱. نمونه اول: آیات پایانی سوره مائده
- ۶۴ ۱-۲. نمونه دوم: آیات پایانی سوره زمر
- ۶۷ ۱-۳. آیات توصیفی روز قیامت، ناظر به گذشته یا آینده؟
- ۷۳ ۱-۴. نمونه سوم: آیات آغازین سوره واقعه
- ۷۷ ۵-۱. وحی از منظر وحی

- ۱۵-۱. پاسخ سروش به این استدلال ۸۰
- ۱۵-۲. سوم شخص بودن پیامبر صلی الله علیه و آله در برخی آیات ۸۵
- ۱۶-۱. وحی از منظر دریافت‌کننده وحی ۸۷
- ۱۶-۱-۱. معنای سخن خدا بودن قرآن از نظر سروش ۹۰
- ۱۶-۲-۱. بررسی و نقد ۹۴
۲. جمع‌بندی ۹۹

فصل سوم: وحی: مشاهده در خواب یا بیداری؟

- مدعای سروش ۱۰۳
۱. تقلیدات تاریخی و احادیث ۱۰۳
۲. نشانه‌های متنی و سبکی قرآن ۱۱۱
- ۲-۱. پریشانی و بی‌لیمی آیات ۱۱۱
- ۲-۲. تکرارهای قرآنی ۱۱۶
- ۲-۳. تناقض‌های قرآنی ۱۲۰
- ۲-۳-۱. راه برون‌رفت از تناقض‌نماها ۱۲۲
- ۲-۳-۲. چرایی بارادوکس‌ها ۱۲۵
- ۲-۳-۳. آیه دال بر نفی تناقض در قرآن ۱۳۲
۳. رؤیاءنگاری سایر تجربیات پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۳۵
- ۳-۱. معراج ۱۳۵
- ۳-۱-۱. معراج و وحی ۱۴۶
- جمع‌بندی ۱۴۹

فصل چهارم: وحی نیازمند تعبیر یا تفسیر؟

- مدعای سروش ۱۵۵

۱. هشیاری پیامبر ﷺ در خواب ۱۵۷
۲. تفاوت وحی قرآنی و دیگر رؤیاهای نبوی ۱۵۸
- ۲-۱. ویژگی‌های رؤیای صادقه ۱۵۹
- ۲-۲. ویژگی‌های وحی قرآنی ۱۶۰
۳. زبان وحی از منظر وحی ۱۶۲
۴. زبان وحی از منظر مفسر وحی ۱۶۵
۵. عناصر رؤیایی از منظر سروش ۱۶۷
- ۵-۱. نادرها ۱۶۷
- ۵-۲. ملک ۱۶۸
- مصادیق قرآنی ۱۷۰
- ۵-۱-۲. نیت ۱۸۱
- ۵-۲. دیدنی‌ها ۱۸۱
- ۵-۲-۱. درهم‌پیچیدن و گره‌افش خورشید ۱۸۲
- ۵-۲-۲. داستان‌های قرآنی ۱۸۳
۶. خدشه در استدلال‌های قرآنی ۱۸۵
۷. فقدان واقع‌نمایی ضابطه‌مند ۱۸۶
۸. نفی مجاز ۱۸۸
۹. جمع‌بندی ۱۸۹
- نتیجه ۱۹۳
- منابع ۱۹۵

نمایه‌ها

۲۱۶	روایات
۲۱۹	اعلام و مشاهیر
۲۲۱	موضوعی
۲۳۰	کتاب‌ها
۲۳۱	مکان‌ها

www.ketab.ir

سخننی با خواننده

بها، عارفان اسلام به تضعیف باورهای قرآنی مسلمانان دست نمی‌زنند، بلکه گاه برخی مسلمانان با ادعای طرح دیدگاهی علمی چنین می‌کنند، هرچند این امر در نتیجه بی‌سباهان بر علیه قرآن القا می‌شود، یکسان است.

یکی از دیدگاه‌های رایج در همین مسیر طرح‌شدنی است، ادعای رؤیائنگاری وحی است که از براند آقای دکتر سروش بیان شده است. هرچند برخی محققان در قالب گفتگوهای علمی و نشر مجازی آن ادعا را نقد کرده‌اند، با توجه به ابعاد تخریبی آن، پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن لازم دید با روشی توصیفی و تحلیلی به نقد آن پردازد. بران از جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر ابوالفضل ساجدی درخواست کرد تا ادعای مطرح‌شده را بررسی و طرحی برای تحقیق درباره آن ارائه کند. پس از دریافت طرح از جانب محقق محترم و طی فرایند تصویب‌خواهی، تحقیق به ایشان ابلاغ شد.

دیدگاه رؤیائنگاری وحی بر سه فرض استوار است: نخست آنکه وحی قرآنی گزارشی از مشاهدات شخصی پیامبر است، نه آنکه کلام خدای متعال خطاب به پیامبر صلی الله علیه و آله نقل و گزارش شود؛ نیز آن مشاهدات نه در بیداری که در رؤیا اتفاق افتاده است و در نهایت مشاهدات پیامبر نه از جنس واقعیات خارجی که از جنس رؤیا است؛ از این رو نیازمند تعبیر است، نه تفسیر؛ از این رو

تحقیق در چهار فصل سامان یافته است.

در فصل اول مفهوم وحی و رابطه آن با رؤیابانگاری وحی بررسی شده و در فصول سه گانه بعدی به ترتیب هر یک از سه فرض یادشده در فصلی مستقل بررسی و نقد شده است.

در اینجا لازم می‌دانم از مؤلف محترم که دعوت این پژوهشکده را پذیرفتند و آن تحقیق دقیق را به جامعه علمی کشور ارائه کردند، سپاسگزاری کنم. نیز از جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر واعظی که با نظارت و پیشنهادهای عالمانه به غنای اثر افزودند و از ارزیاب محترم جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر اعرابی تشکر می‌کنم. نیز از نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی که سنده را آماده‌سازی فنی و فرایندی اثر و چاپ و نشر آن بود، سپاسگزاری می‌کنم. امیدوارم جامعه علمی با مطالعه این اثر ما را از نقدها و پیشنهادهای سازنده خود برخوردار نماید.

محمدصادق یوسفی مقدم

رئیس پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن

طلبه سخن

دکتر عبدالکریم سروش به مناسبت‌های گوناگون، تحلیل‌های مختلفی درباره حقیقت وحی و نحوه برداشت و فهم آن مطرح کرده است که با یکدیگر پیوند دارند. او گاه حقیقت وحی را تجربه‌ای دینی می‌شمارد که مقوم اصلی آن شخصیت و ظرفیت نبی است. در این دیدگاه وحی کشفی است درخور استعداد نبی و قابل بسط و تکمیل تکرار برای غیر نبی، ایشان گاه وحی را الهامی از جنس الهامات شعرا و عرفا تلقی می‌کند که در نتیجه نبی را نه تنها صورت‌بخش وحی، بلکه دارای نقشی محوری در تولد آن می‌انگارد؛ تولیدی که شخصیت و حالات تولیدگر نقشی مستقیم در نحوه شکل‌گیری آن دارد. وی در سایه نگاه تجربی به وحی و تأکید بر اثرپذیری آن از شرایط دینی و روحی پیامبر ﷺ در مقام تفکیک ذاتیات و عرضیات وحی بر می‌آید. ایشان با طرح شرطیات کاذبه‌المقدم و لزوم تفکیک ذاتیات و عرضیات دین، به نقد برداشت‌های سنتی از قرآن و گزاره‌های دینی می‌پردازد. در نهایت وی در مقاله اخیر خود، وحی را رؤیا تلقی می‌کند. نوشتار پیش روی در صدد بیان و بررسی رویکرد اخیر وی در تحلیل وحی است.

وظیفه خود می‌دانیم در اینجا از حجت الاسلام والمسلمین دکتر احمد واعظی، ریاست محترم دفتر تبلیغات اسلامی و ناظر محترم و دقیق طرح،

سپاسگزاری کنیم و نیز قدردان نکته سنجی های علمی حجج اسلام و المسلمین محمدصادق یوسفی مقدم، دکتر محمد اسعدی، دکتر غلامحسین اعرابی، به ویژه دکتر محمد باقر سعیدی روشن که در استحکام علمی اثر نقشی قابل توجه داشتند، باشیم؛ همچنین لازم است از ریاست محترم پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن و حجت الاسلام والمسلمین دکتر لک زایی، ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی که زمینه نشر این نوشتار را فراهم آوردند، صمیمانه قدردانی نماییم. پیشاپیش از نکته سنجی های نقادانه فرهیختگان و اندیشه و ان به من استقبال می کنیم و ارج می نهیم.

ابوالفضل ساجدی

استاد تمام مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

حامد ساجدی

پژوهشگر حوزه ای و دانشجوی دکتری دانشگاه تهران